

РЕЦЕНЗІЇ

**ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ —
НОВІТНІЙ НАПРЯМ
НАУКОВОГО ПРАВОЗНАВСТВА
ТА ПРАКТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ¹**

Д. Д. Луспенник

*кандидат юридичних наук, доцент,
суддя, секретар пленуму
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ,
заслужений юрист України*

С. Є. Морозова

*кандидат юридичних наук,
начальник відділу забезпечення діяльності
заступника Голови та секретаря судової палати
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ*

Протягом останніх років у сфері економіки держав — членів ЄС сталися певні трансформації. Економіка ЄС складається із внутрішнього ринку, а країни ЄС є членом ВТО як єдиний член в особі ЄС. Єдиний ринок капіталу, товарів, послуг і робочої сили базується на спільних нормативно-правових актах ЄС, а необхідність врегулювання і вирішення приватно-право-

¹ Рецензія на монографію: Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу Європейського Союзу : моногр. / І. О. Ізарова. — К. : ВД «Дакор», 2015. — 336 с.

вих спорів, які неминуче виникають, зумовила розвиток цивільного процесу Європейського Союзу.

Україна зробила свій цивілізаційний, еволюційний вибір на користь європейських цінностей — з 1 січня 2016 року почала діяти Угода про зону вільної торгівлі України з ЄС, що має стати важливим кроком у процесі європейської інтеграції нашої країни. Все більше громадян України відвідує країни ЄС для відпочинку та роботи, навчання, участі у наукових і освітніх заходах тощо.

Тож Україна не повинна дистанціюватися від загальноєвропейських правових процесів, треба бути готовими до радикальних змін, які рано чи пізно мають торкнутися вітчизняного законодавства, а поки що слід хоча б у загальних рисах дослідити правові новації, змодельовані для європейських країн органами ЄС. Праця І. О. Ізарової відкриває завісу перед процесом розширення просторових меж норм законодавства ЄС у сфері захисту цивільних прав та інтересів у державах — членах ЄС, його перевагами над законодавством національним і конвенційним.

Рецензована монографія є першою в Україні, яка розкриває гармонізацію цивільного процесу країн ЄС, передумови формування компетенції ЄС у сфері судової співпраці, проблеми становлення порядку розгляду окремих категорій справ транскордонного характеру в приватноправових відносинах.

Автором, судячи з посилань, опрацьовано значну кількість наукових джерел з питань становлення цивільного процесу ЄС, його нормативного врегулювання, окрему увагу акцентовано на дискусіях науковців країн ЄС з питань удосконалення окремих норм та напрацюванні рекомендацій щодо застосування їх на практиці. Слід із жалем визнати, що вітчизняна наука цивільного процесу «пасе задніх» у цих питаннях, серед авторів, які зверталися у своїх працях до питань європеїзації цивільного процесу України, слід згадати Т. В. Комарову, З. М. Макаруху, А. О. Філіп'єва, Г. А. Цірата, Ю. В. Черняк. Можливо, відсутність інтересу до питань цивільного процесу ЄС пояснюється тим, що основну увагу вчених спрямовано на удосконалення норм цивільного (цивілістичного) процесуального права України, адже лише навівши лад у національному законодавстві, можна починати адаптацію його до європейських цивільних процедур.

Про актуальність вивчення проблем цивільного процесу ЄС свідчить запровадження фахових напрямів наукових досліджень Міністерством освіти і науки України. Так, паспортом секції за фаховим напрямом 18 «Право» наукової ради МОН, затвердженим наказом МОН від 29 березня 2010 року № 264 «Щодо затвердження паспортів секцій за фаховими напрямами наукової ради МОН», до теоретико-прикладних проблем становлення і розвитку приватного права було віднесено напрям 3.14 «Міжнародний цивіль-

ний процес; міжнародний комерційний арбітраж». Визнаючи, що цивільний процес ЄС є частиною міжнародного цивільного процесу, його складовою, зауважимо, що це саме той рідкісний випадок, коли наукові дослідження «відстають» від унормування викладання предметів у вищих навчальних закладах. З огляду на це важко перебільшити актуальність і необхідність монографії І. О. Ізарової.

Структурна побудова книги є логічною. Праця складається із чотирьох розділів, у яких матеріал розміщено послідовно і закономірно. Перш за все розглядаються передумови гармонізації цивільного процесу країн — членів ЄС, законодавчі засади гармонізації цивільного процесу в ЄС, після чого акцентується увага на власне структурі цивільного процесу ЄС за його інститутами.

У монографії проаналізовано досвід становлення нормативно-правового регулювання цивільного процесу у Європейському Союзі та чітко і послідовно досліджена хронологія становлення системи законодавства ЄС про цивільний процес.

Особливий інтерес викликає підхід автора до вивчення запровадження єдиних засад здійснення судочинства у європейських країнах з метою уникнення фрагментарних і безсистемних змін європейського цивільного процесуального права. Це має велике значення, оскільки за відсутності єдності судової системи країн ЄС досить складно досягти єдності судової практики. І тут важливою є сталість законодавства, виражений підхід до його змін, втім, як і до змін законодавства національного.

Формулюючи і обґрунтовуючи ієрархічно вибудовану теоретичну модель системи цивільного процесуального законодавства ЄС, І. О. Ізарова послуговувалася не лише нормативними правовими актами ЄС, а й зосередила увагу на основних, превалюючих позиціях європейських дослідників стосовно її подальшого розвитку та запровадження європейських цивільних процесуальних процедур у системи національних цивілістичних процесів, навела очікувані показники взаємодії компонентів цих систем. Такий докладний аналіз предмета дослідження є відмінною рисою цієї монографії, адже звернення до праць науковців країн ЄС при власному вивченні проблематики зараз є рідкісним явищем у юридичній літературі, автори, як правило, обмежуються посиланнями на кодифіковані нормативно-правові акти.

Автор відзначає закономірність поступального розвитку співробітництва країн Європи від конвенційної системи захисту прав, запровадженої Радою Європи за допомогою Європейської конвенції та розвинутої в угодах, предметами яких стали різні юридичні та соціально-економічні питання, до сучасного етапу співпраці країн — членів ЄС під час вирішення спільних завдань. Все це підтверджено прикладами захисту цивільних прав та інте-

ресів громадян країн — учасників ЄС за допомогою нормативно-правового інструментарію цивільного процесу ЄС, який утверджується як основна засада безпосереднього і гармонізованого захисту таких прав за спільними процедурами.

Вивчення ефективності дії правових норм при цьому здійснюється автором з врахуванням аналізу статистичних даних щодо кількості транскордонних спорів, їх категорій, а також даних про видачу сертифікатів про визнання рішень іноземних судів чи їх оскаржень.

На жаль, не всі країни ЄС, в яких діють загальноєвропейські цивільні процесуальні процедури, надають статистичні дані про їх застосування. Під час розгляду справ за спрощеною процедурою суди держав-членів не виокремлюють справи, розглянуті за правилами цивільного процесу ЄС, від справ, розглянутих за національним законодавством. Схожі недоліки наявні і у правилах українського статистичного діловодства, коли справи з різними предметами спору групуються в одну категорію.

Розкриваючи інституційну структуру (систему) цивільного процесу ЄС, І. О. Ізарова виокремлює такі її основні інститути, як основне та спрощене провадження з розгляду і вирішення окремих категорій справ, що гарантують доступ до суду в транскордонних справах, — Європейський порядок вирішення дрібних спорів (*European Small Claims Procedure*) та Європейський порядок видачі судового наказу про сплату (*European Order for Payment Procedure*); положення про юрисдикцію та виконання судових рішень, порядок видачі Європейського виконавчого листа щодо незаперечних вимог, положення Брюссель I recast. При цьому автор пропонує розглядати як допоміжні інститути цивільного процесу ЄС порядки передачі документів, збирання доказів та забезпечення грошових коштів на банківських рахунках (*European Account Preservation Order*), оскільки ними послуговуються також і під час розгляду внутрішньодержавних спорів.

Для забезпечення повного доступу до правосуддя у країнах ЄС, для яких характерна надзвичайна різноманітність цивільних процесуальних процедур, було вироблено простий універсальний порядок звернення за захистом порушеного права у дрібних спорах (*European Small Claims*), тобто у транскордонних спорах вартістю до € 2000 будь-яких категорій (крім тих, які не підлягають розгляду у спрощеному порядку відповідно до Регламенту ЄС № 1896/2006). Автор аргументовано доводить важливість запровадження спрощеного порядку розгляду дрібних спорів, підсилюючи свою позицію думкою професора Університету ім. Еразма Роттердамського К. Кремер (Нідерланди), яка зазначає, що міжнародний судовий процес є занадто дорогим для невеликих спорів, а проблеми, пов'язані із необхідністю найму кількох адвокатів, які володіють різними мовами, витрати на переклад, переїзди

тощо не вирішуються за нормами міжнародного приватного права. Простий, єдиний порядок розгляду і вирішення справ сприяє зниженню витрат і тривалості судового розгляду. Розгляд спорів у спрощеному порядку, який забезпечується на порталі *e-justice* уніфікованими процесуальними формами документів і порадами, викладеними на 24 мовах держав – членів ЄС, дає можливість сторонам захищати свої права та інтереси без участі адвокатів. Адже фахівцям давно відомо, що істотне подовження термінів розгляду справи, навіть маючи впевненість у безспірності вимог, може відбутися через застосування стратегії недобросовісного адвоката, спрямованої на затягування процесу.

Теоретично витримана частина дослідження принципів цивільного процесу ЄС дала змогу автору сформулювати та винести на обговорення наукової громадськості своє бачення системи принципів цивільного процесуального права ЄС, їх змісту і взаємозв'язку з принципами міжнародного публічного та міжнародного приватного права. Причому вивчення зазначених питань, з огляду на відсутність їх висвітлення у публікаціях зарубіжних авторів, виконано автором вперше у європейській юридичній літературі.

Вважаємо, що багатьох фахівців зацікавить досліджене автором запровадження режиму вільного обігу судових рішень у країнах – членах ЄС. Взаємне визнання судових рішень, за допомогою яких реалізується судова влада, побудоване на взаємній довірі, базується на схожих стандартах здійснення судочинства та може стати запорукою його ефективності, зокрема, процесуальної економії і спрощення виконання судових рішень тощо. Адже на цьому рівні законодавство досить різноманітне, а адаптованим до міжнародної практики можна вважати лише законодавство у сфері визнання та виконання рішень арбітражів.

Працю І. О. Ізарової можна вважати істотним внеском у наукове пізнання універсальності системи цивільних процесуальних процедур, метою яких є захист цивільних прав громадян у країнах – членах ЄС, теоретичне обґрунтування їх дієвості, визнання взаємозалежності та альтернативності перед національними.

Монографія буде пізнавальною і корисною спраглим до наукової думки фахівцям-юристам, економістам-міжнародникам, а також викладачам юридичних вищих навчальних закладів, адже інтеграційні процеси, що відбуваються у країнах, які сповідують спільні цінності, зокрема й у праві, характеризуються відповідними змінами і у методології викладання права, спрямованими на розширення світогляду студентів. Книжка також має зацікавити представників законодавчого органу нашої країни, адвокатів, безсумнівно, викликати інтерес широкого кола читачів.